

CRKVA I GRUPNI ČOVJEK

Dr Vjekoslav Bajsić

Smisao ove teme shvatit će se potpuno tek unutar šireg okvira opće teme ovoga Tjedna: *Može li Crkva danas služiti čovjeku?* Zato bismo kao podnaslov ovom predavanju mogli ispisati pitanje: „Može li danas Crkva, i dokle može, služiti čovjeku u njegovim grupnim problemima?”

Možda će termin *grupni čovjek* i *grupni problemi* u početku djelovati pomalo neobično i čudno, no ako se malo prisjetimo da neprestano, od našega rođenja, živimo u nekim skupinama, sa skupinama i protiv nekih skupina, bit će jasno koja se dimenzija ljudskoga življenja ovdje misli. Budući da je čovjek po svojoj naravi grupno biće, a i Crkva je grupa ljudi, to ćemo odatle moći naslutiti i važnost ovoga pitanja koje smo sebi postavili. U Evandelju Krist često oslovljuje pojedince, obraća mu se jer ga želi prisjetiti njegove dužnosti, njegove odgovornosti, polazeći od njegove želje za boljim i svetijim životom, ali te zapovijedi ukoliko pogađaju čovjekove odnose prema drugom čovjeku – a time se obuhvaća vrlo mnogo – pogađaju dakako pojedince i kao „grupnoga” čovjeka. Prvi problemi mlade jeruzalemske Crkve – barem kako je zapisano u Djelima 6,1 – bili su „grupni” problemi: pritužba Helenista na Hebreje da se s njihovim udovicama ne postupa jednako kao s hebrejskima. Uključivanje neobrezanih pogana u dotadašnju Crkvu iz obrezanja (Dj 11) uključuje grupne probleme. Uopće pitanje spasenja pripadanjem nekoj grupi (djeca Abrahamova npr.) ulazi također u ovu materiju. Odnosi i Crkve i pojedinih kršćana prema drugim religioznim grupama i pojedincima ukoliko su članovi tih grupa neminovno zahvaća u grupne probleme. Kršćani, nadalje, ne pripadaju samo svojoj crkvenoj grupi, nego su kao građani ovoga svijeta također članovi raznolikih drugih grupa i podgrupa, tako da se u slučaju sukoba grupnih interesa nezaobilazno i njima nameće pitanje kojemu gospodaru zapravo služe. Čitav svijet je, napokon, skup i splet najrazličitijih skupina i skupnih interesa, tako da su današnji svjetski problemi, i to upravo oni najteži, najbrizantniji i najneobuzdaniji upravo problemi grupne naravi, odnosno grupnoga ponašanja. Crkva koja izjavljuje da danas želi pomoći čovjeku u njegovim današnjim problemima¹ morat će uvelike voditi računa o čovjekovoj grupnoj

---

1 V. npr. GS 41–43.

dimenziji; ne samo u odnosu prema drugim ljudima nego, možda i u prvom redu, što se tiče grupnoga ponašanja kršćana unutar njihove vlastite Crkve.

Svrha je ovog predavanja, dakle, da se u nužno skućenim vremenskim okvirima – podroblija obrada teme zahtijevala bi barem jedan seminar – u grubim crtama iznesu zakonitosti grupnoga ponašanja, da se pokažu njegove granice i neadekvatnosti, mogući izvori zla, te osvijetle ona mjesta u Evanđelju i crkvenoj doktrini koja bi bila od prvotne važnosti za jedan bolji život Crkve kao grupe i za njezin doprinos pomoći čovjeku u današnjim prilikama i neprilikama u kojima mu njegovo grupno ponašanje stvara poglavite brige i nepremostive teškoće.

Što se misli pod grupom? Riječ se javlja u Francuskoj (*groupe*), te je na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće već u općoj upotrebi. No značenje joj je ograničeno na umjetnost, gdje se tim nazivom obuhvaćaju međusobni odnosi ili poredak figura ili predmeta. No s vremenom riječ poprima sve šire značenje te se upotrebljava općenito za naznačivanje nutarnjih odnosa stvari ili osoba koje uslijed nekih zajedničkih osobina smatramo nekom cjelinom. Tako riječ „grupa” poprima značenje kategorije ili vrste. Zatim se primjenjuje na ljude zajedničkih interesa, pogotovo onih političkih. Sociološki pojam grupe kudikamo je novijeg datuma, uz to još uvijek vrlo mnogoznačan jer ga različiti autori često upotrebljavaju unutar vlastite terminologije na svoj način, stvarajući pritom svoje podjele i ističući svoje karakterizacije. No pojam grupe je temeljni pojam raznih socioloških sustava, tako da se sociologija kao znanost o društvu često shvaća uopće kao teorija grupa (Durkheim, Gumpłowicz, Dunkmann, Baldwin, Znaniecki, Soltenberg i dr.).

Ovdje mi nije moguće ni površno navesti, a kamoli razraditi, sva moguća točna značenja ili dati neku zaokruženu sustavnu podjelu jer se autori, kao što je rečeno, ne slažu posvema u upotrebi riječi (npr. neki masu računavaju u grupu, dok je drugi smatraju nečim posebnim). Neka mi zato bude dopušteno zadržati se na pojmu i stvari samo toliko koliko je potrebno za nakanu naše teme. Bit će, dakle, dostatno za našu upotrebu ako se oslonimo na empirički pojam grupe koji, manje ili više jasno, svatko od nas posjeduje već time što se sam već oduvijek nalazi u nekom zajedništvu s drugima ili se smatra pripadnikom neke skupine ljudi, nekoga suvisloga mnoštva koje možemo nazvati grupom, počevši od obitelji, grupe djece iz susjedstva s kojom smo se nekada igrali ili polazili na pustolovine, grupe u školskom razredu, u vojsci, u sjemeništu pa sve do nacije i Crkve s kojima se identificiramo smatrajući se njihovim članovima i pobornicima njihovih interesa.

Kako vidimo, čovjek neminovno živi u grupi, te je vrlo snažno, a da toga i nije svjestan, determiniran svojim vezama s grupom. Zato se u odgoju čovjeka smatra da je vrlo važno s kim se druži i među kakvim ljudima živi. Ono što nazivamo kulturom, jednom od temeljnih vrednota čovjeka, proizvod je grupe. Čovjek se u grupu sociološki uključuje tzv. socijalizacijom, tj. postepenim učenjem grupnoga ponašanja i prihvatanjem ideja i vrednota grupe; psihološki identifikacijom s članovima grupe, tako da interesi drugih članova grupe postaju i njegovi interesi. Ta se identifikacija u govoru izražava zamjenicom „mi”. Kad se ta riječ izgovara, govori se u ime neke grupe ili za neku grupu. Identificirajući se s drugima i njihovim interesima, suosjećamo s njima, te ćemo sve ono što se dogodi drugomu kao pripadniku grupe smatrati gotovo kao da se dogodilo nama: njegovi interesi kao grup-

noga čovjeka postaju i naši interesi. Sve su to stvari koje susrećemo u svagdašnjem iskustvu te ih zapravo svatko zna, tako da ne bi bilo ni potrebno ovdje o tom govoriti kad nam to ponašanje ne bi bilo tako uhodano da ga većinom i ne zamjećujemo.

Ako smo u početku preformulirali našu temu u pitanje: „Može li danas Crkva, i dokle može, služiti čovjeku u njegovim grupnim problemima?“, pretpostavili smo da ima takvih problema koji izviru iz čovjekovih grupnih dimenzija, te da bi mu Crkva u tom mogla pomoći, mogla služiti.

Polazeći teološkim putem, možemo se osloniti na konstataciju da je čovjek udaren istočnim grijehom, tj. da je po svojoj grešnoj naravi sklon na zlo. Kad govorimo o toj sklonosti, mislimo većinom na čovjeka pojedinca, te se stoga u kršćanskoj askezi govori o zlim sklonostima i strastima koje vrebaju u srcu čovjeka te ga navode na zlo i grijeh. No čovjek je udaren istočnim grijehom u svim svojim dimenzijama, tako da je i njegov grupni život i djelovanje jednako tako podvrgnuto neprestanim opasnostima da se ne pretvori u zlo, te mu je, kao i u individualnom djelovanju i htijenju, potrebna nadnaravna pomoć. Mislim da je to vrlo važno istaći već ovdje, tj. da se čovjek ne može jednostavno prepustiti svojim grupnim osjećajima i instinktima kao što se ne može jednostavno prepustiti svojim individualnim sklonostima i požudama. Važno je to naglasiti, pogotovo stoga što jedni vrlo dobro pazimo na druge kad je riječ o individualnom ponašanju i njegovu odstupanju od općih normi grupe i njezina ponašanja, tako da čovjek lako može uočiti razliku, te se većinom automatski u svom ponašanju vraća k normi grupe baš zato da bi mogao ostati u grupi, te se i nadalje identificirati s njom i uživati njezinu zaštitu i potporu. No, ako zastrani ponašanje cijele grupe, pogotovo ako je ona vrlo brojna, onda nema nikoga tko bi mogao opomenuti grupu. Unutar grupe, naime, postoji automatska tendencija da se ponašanje grupe, tj. to što se mnogi tako ponašaju, prihvati bez ikakve kritike kao valjano, dok se svaka kritika koja proizlazi izvan grupe ne prihvaća već zato što je tuđa. Zato grupa vrlo teško dolazi do spoznaje radi li dobro ili loše. Često su potrebne tek teške povijesne sudbine ili i katastrofe da bi se uvidjelo da nešto nije u redu ili nije bilo u redu u grupnim idejama, vrednotama ili ponašanju, te bi se morao obratiti ne samo pojedinac nego i cijela grupa. Zato je i govor proroka koji je govorio cijelom Izraelskom narodu većinom bio uzaludan, te su se njegove riječi počimale uvažavati tek kad je bilo prekasno. Crkva, koja je poslana svima na spasenje i koja svima posreduje Božju riječ, mora vršiti tu proročku službu opominjanja ne samo pojedinaca nego i skupina i njihova ponašanja. Misleći, dakako, u prvom redu na sebe samu jer je i ona grupa.

Daljnja opasnost, još uvijek s teološkog stanovišta, proizlazi iz opasnosti prevelike identifikacije pojedinca s grupom i njegova utapanja u grupnoj svijesti. Prema crkvenoj doktrini čovjek ne nasljeđuje dušu od svojih roditelja, tako da bi postojala neka kolektivna duša, nego se vjeruje da Bog stvara svaku pojedinu dušu². To znači da svaki pojedinac stoji u posebnom odnosu prema svojem

---

2 D 360s 1007 1440.

Stvoritelju, te se na toj istini temelji doktrina o nezaobilaznosti osobne odgovornosti prema Božjim zapovijedima i o čovjekovoj savjesti, koja je kao osobni sud konačni jamac dobre i zla njegovih djela. Utapanje u grupnoj svijesti i prepustanje grupnim sudovima onemogućuje slobodu savjesti i njezin ispravan odnos prema Božjim zapovijedima kao i njezin moralni kritički odnos prema djelovanju grupe. Primjere takvog nestajanja pojedinačne savjesti pred grupnim mišljenjem i nemogućnosti ikakvog kritičkog stava prema djelovanju grupe imamo u izobilju u, danas mnogima još uvijek neshvatljivim, zlodjelima prošloga svjetskoga rata. Dakako da ti primjeri nisu nestali završetkom te svjetske katastrofe. Htio bih posebno ovdje naglasiti da zlo o kojem je ovdje riječ ne proizlazi tek s materijalne strane, tj. iz stanovitog zloga ponašanja grupe kojemu se netko nekritički pridružuje, nego je zlo u samoj formi gubitka vlastite savjesti i osobne odgovornosti – koje se nitko ne može odreći – bez obzira na to jesu li vrednote i djela grupe dobra ili zla.

Ta sklonost na zlo grupnoga čovjeka – sada govorimo sa stanovišta etologije – proizlazi odatle što su korijeni grupnoga ponašanja vrlo duboko usađeni u čovjekovu animalnost, odnosno uopće u animalnost. Možda nekomu zvuči neugodno što se ovdje spominju životinjske strane čovjeka, ali se možemo tješiti da i Aristotel definira čovjeka kao „animal rationale“ (dakako bez pejorativnog prizvuka u riječi „animal“). Mislim da je ta definicija vrlo korisna za razmatranje kako nas od animalnoga dijeli ipak samo, često na žalost, vrlo tanak sloj racionalnosti, koja je uz to često u službi snažnih animalnih emocija.

Ako ovdje kažemo da je i u čovjeka grupno ponašanje duboko ukorijenjeno u njegovoj animalnosti, to znači da u životinjskom carstvu nailazimo na čitav niz „društvenih“ životinja, tj. životinja koje žive u grupama, stadima, čoporima, te se unutar skupina ili pak prema drugim skupinama ponašaju na način koji se može naći i u čovjeka. Dosta je pomisliti na čopore vukova, stada goveda ili konja, zajednice kokoši sve do stanovitih guštera i sl. Dakako da čovjek može svjesno ući i u čisto interesne grupe, dakle na osnovi svjesnih ciljeva i upotrebe prikladnih sredstava, no većinom se i tu nakon kratkog vremena stvara emotivni „mi“ – osjećaj uz raznoliko iracionalno raslojavanje i napetosti.

Ta animalnost čovjekova grupnoga ponašanja nije ništa neobično ako razmislimo da su već antikni filozofi uvidjeli da je čovjek slojevito biće, vegetativno, senzitivno i intelektualno, te da postoji stanovita autonomija nižih slojeva. Kako postoji čitav niz vegetativnih automatizama, tako da npr. ne moramo misliti svjesno na procese naše probave ili kako ćemo pokretati pojedine mišiće prilikom hodanja ili vožnje biciklom, postoje također automatske emotivne reakcije koje nas i bez nekog svjesnog zaključivanja ili razumijevanja motiviraju u mnogim situacijama na nama koristan način. Dosta je pomisliti na strah koji nas spašava iz neke opasne situacije, na osjećaj uvrijeđenosti i srdžbe kojim se suprotstavljamo agresoru, na vrlo moćne osjećaje koji zbližavaju spolove i osiguravaju kontinuitet ljudske vrste i sl. Svi su ti automatizmi s jedne strane dobri jer ostavljaju intelektu slobodu da se posveti svladavanju neposrednih praktičnih problema, pomažu nam u prilikama kad nema vremena misliti, kao kad čovjek „instinktiv-

no” pri padu pruža ruke preda se da se ne bi jače povrijedio ili kad zatvaramo oči ako nam nešto leti prema licu, kad se djeca strastveno igraju skrivača i lovača, jer im je to u primitivnim prilikama ranije moglo biti od velike koristi: čovjek je znao gdje da se u svojoj okolini što bolje sakrije od opasnosti i kako da uspješno uteče neprijatelju. No svi su ti automatizmi, kao i svi ostali automatizmi, u svojoj svrsishodnosti ograničeni jer su primjereni stanovitim primitivnim i jednostavnim prilikama, tako da su unutar svojih granica i tih prilika bili korisni, dok njihova štetnost kad bi zatajili nije toliko dolazila do izražaja. Ako koljenom nespretno udarimo o neki predmet, pojavit će se u nama bijes te ćemo ga možda iskaliti na tom predmetu. Gesta sama po sebi nema smisla jer predmet nije nikakav agresor, ali je sebi možemo priuštiti jer je većinom bezazlena. Dati oduška svojem bijesu kad nam se netko odupire, kao što to redovito čini životinja, imalo je smisla u primitivnijim prilikama. Odnosi unutar suvremene civilizacije sa svojim često vrlo zamršenim poslovnim prilikama ne dopuštaju nam da se tako ponašamo prema svakom čovjeku koji nas dovodi u neugodnost. Vikati i udarati na sve i svakoga koji čini nešto što nam nije po volji onemogućit će nam svaku korisnu suradnju s drugim ljudima o kojima danas ipak toliko ovisimo. Promijenjene prilike sve više zahtijevaju razumsku korekturu naših automatizama. Goloruk čovjek redovito neće svojim bjesnilom učiniti velike štete, dok oboružan modernim sredstvima razaranja može inscenirati pola sudnjega dana dok se ne smiri. Grupna mržnja među primitivcima proizvest će tu i tamo pokoju žrtvu; unutar moderne države i s njezinim organizacijskim i propagandnim sredstvima rezultat će biti logori istrebljenja s milijunima žrtava.

Rekao sam da grupno ponašanje ima svoje korijene u ljudskoj animalnosti. Ako se od čovjeka pojedinca zahtijeva da kontrolira svoje porive, da se vlada disciplinirano i svrsishodno, da se ne prepušta na manje ili više životinjski način svojoj emotivnosti i njezinim sugestijama, nego da korigira neprestano svoje ponašanje prema načelima razuma kako bi mogao biti i djelovati kao ljudsko biće u najboljem značenju te riječi, tako je potrebno da korigira i svoje grupne automatizme i ono što iz njih proizlazi. To bi pogotovo valjalo očekivati od kršćanina i od kršćana kao grupe, kojima se posebno u Evandjelju stavlja na srce ljubav prema čovjeku, dapače neprijatelju. Na žalost, prečesto i unutar Crkve nalazimo samo grupe sa svim manifestacijama animalnosti ponašanja.

Ovo što smo kazali o iracionalnosti grupnog ponašanja nipošto ne znači da je sama grupna struktura jednostavno zla. Rekao sam da se čovjek rada i živi u grupi, da se u grupi i preko grupe provodi njegova duhovna gestacija, da ga grupa uči moralnu ponašanju, utječe na njegove vrednote, na odnose prema svijetu i prema čovjeku. Grupa ima, dakle, vrlo važnu i većinom pozitivnu ulogu u čovjekovu životu. No kako je riječ o elementarnim strukturama ljudskoga bića koje su ukorijenjene u predracionalnim slojevima, često je vrlo teško staviti se u kritičan odnos prema vlastitoj grupi s nekog višeg etičkog, ljudskog, također i kršćanskog staništa. Koje tu zapreke stoje na putu? Ovdje bih upozorio samo na neke automatizme koji mi se čine posebno važnima jer su posebno sudbonosni za velik broj

ljudi. Da ne duljim, držao bih se jednoga teksta W. Bernsdorfa u njegovu *Rječniku sociologije* koji nam je ovdje od posebne koristi³.

Želja za životom u obliku težnje za moći svojstvena je ne samo političkim tvorevinama, kao što su stranke ili države, nego je nešto svojstveno grupi kao takvoj. Odatle je jasno da svaka grupa, automatski, nastoji proširiti svoju moć i utjecaj, učvrstiti i proširiti svoj sustav vrednota, svoju sliku svijeta i nametnuti je drugim, stranim grupama. To se može učiniti jedino tako ako se pretpostavi da su tuđe grupne vrijednosti i tuđa ponašanja, tuđe ideje bezvrijedni ili manje vrijedni nego vlastiti svijet. Zato se može općenito reći da svaka grupa u sebi nosi tendenciju da vlastiti duh smatra nečim apsolutnim. Tim se odnosima pogotovo pozabavio W. G. Sumner, te je mogao pokazati kako dolazi i do ekstremnih suprotnosti između vlastite i strane grupe. Pri tom članovi vlastite grupe, uslijed osjećaja zajedničke pripadnosti i svijesti o jednom „mi”, uživaju posebne simpatije, dok se strana grupa osjeća kao nešto nerazumljivo, neugodno, dapače opasno, te se prema njoj gaje odbojni osjećaji ili, dapače, otvorena mržnja. Tako vlastita grupa, kao što smo rekli, postaje mjerilom svih stvari. Pod pojmom „etnocentrizma” misli se upravo na takvo stanje stvari. Etnocentrički stav – pogotovo u mnogih primitivnih naroda – dovodi do uvjerenja da su samo članovi vlastite grupe „ljudi”, dok se svi ostali manje ili više smatraju manje vrijednim bićima, te se prema tomu ravna i ponašanje grupe i pojedinaca prema njima. Ta predrasuda, koja nema nikakva objektivnog temelja te se može potpuno razumjeti kao strukturalni automatizam koji ima svrhu da stabilizira (i jača) grupu, zahvaća dakako i pojedinca druge grupe, te se tako stvaraju tzv. stereotipi, tj. paušalni, pojednostavljeni sudovi o „onim drugima”, koji sa stvarnim svijetom dotičnog pojedinca većinom nemaju nikakve veze, nego su, kako rekosmo, u funkciji jačanja vlastite grupe i grupne svijesti.

Personifikacija etnocentričkog duha često je etnocentrički bog, kako ga često nalazimo u antiki, tj. bog u čije ime se mogu (ili moraju) podjarmiti ili pobiti „oni drugi”, čiji bogovi također potpadaju pod grupni stereotip. Odatle je, također razumljivo da svaka grupa ima svoj vlastiti moral, naravno ako moral uzmemo u vrlo širokom smislu riječi, tj. kao stanovita pravila ponašanja, osnovana na nekim zajedničkim vrijednostima. Jasno je otrpve da se ljudi drukčije ponašaju prema pripadnicima vlastite grupe, nego prema članovima tuđe grupe. Kad bi se i prema ovima ponašali jednako kao i prema svojim, ne bi bilo razlike između grupa. Zato u SZ vrijedi: „Ljubi bližnjega svoga” tj. čovjeka iz svoje grupe, „a mrzi neprijatelja svoga”, naime, čovjeka iz suprotne grupe. Primjera možemo i danas naći na pretek u klasnim, kulturnim, ekonomskim i nacionalnim antagonizmima. To dakako vrijedi i za suprotne grupe u Crkvi. Gdje god se stvara neka grupa, neminovno dolazi do tih pojava, bez obzira da li im grupa svojim materijalnim ponašanjem daje povoda ili ne. Dosta je već sama činjenica postojanja neke grupe na nekom prostoru što ~~ix~~ ga svojata druga grupa. Neki opći ljudski moral, neka etika koja bi u praksi doista vrijedila za sve ljude na žalost je uglavnom filozofska

3 Wörterbuch der Soziologie, Stuttgart 1969, 392.

apstrakcija ili juridička fikcija usprkos mnogim međunarodnim deklaracijama o ljudskim pravima. Ne postoji, naime, jednostavno čovjek, nego postoji grupni čovjek. Zato u sukobu grupa nikada nije vrijedilo za druge ono isto što vrijedi za vlastitu grupu, te su „oni drugi” većinom bili slobodna lovina.

Tu bih htio upozoriti na jednu psihološku činjenicu, tj. na takozvani zakon asimilacije i kontrasta, koji se očituje najprije kao zakon opažanja, ali vrijedi i za druga područja. Ako, naime, promatramo neku plohu koja je s jedne strane nešto slabije osvijetljena i ako rasvjeta npr. kontinuirano opada, većinom se uopće neće uočiti razlika. Nutarnji mehanizam opažanja automatski izjednačuje takve nejednakosti. Ako se, međutim, posred plohe povuče crta, uočiti će se odmah kontrast između lijeve i desne strane. Taj mehanizam vrijedi i za ostale naše djelatnosti, te tako i za svrstavanje u grupe. Dosta je, dakle, u nekoj zajednici „povući crtu” tj. podijeliti neke etikete, imenovati neke razlike, pa da dođe do oblikovanja grupa sa svim upravo opisanim kobnim posljedicama u prosuđivanju i ponašanju. Zato ne malu odgovornost za razdore u Crkvi i među kršćanima imaju oni koji ljudima i nastojanjima olako dijele etikete, stvarajući time predrasude i stereotipe. A kad se jedanput oblikuje duhovni etnocentrizam, onda se i evanđelje i crkvena doktrina i manifestacije kršćanskog života snizuju samo na sredstva u borbi oko grupne premoći.

Kod naroda na višoj kulturnoj razini i većom nutarnjom diferencijacijom etnocentrizam se prema vani, tj. prema drugim grupama, pokazuje kao nacionalizam, pogotovo kao šovinizam, dok se prema unutra stvaraju predrasude prema manjinskim grupama. Za psihologiju toga stava karakteristično je da se čovjek osjeća vrijednim već time što se ubraja u neku grupu ili pak samo time što se ubraja u grupu. Tako nestaje osjećaj za osobne vrijednosti, kako vlastite tako i tuđe, a time i sam čovjek kao osoba.

Primjera ima na pretek iz najnovije povijesti i političke i kulturne sadašnjosti. Dosta je pomisliti na odnos bijelaca prema crncima u stanovitim zemljama, prema rasnim i kulturnim manjinama, na odnose „onih civiliziranih” prema „primitivcima” (a i obrnuto), na probleme oko strane radne snage u nekoj drugoj zemlji, o nacionalnim napetostima u graničnim i mješovitim područjima. Može se mirne duše reći da zamašan dio ljudskih problema između grupa i njihovih pripadnika – pojedinaca proizlazi iz etnocentričkih automatizama, i da danas upravo ti problemi čine najviše teškoća na putu prema nekom donekle smirenom ljudskom bivstvovanju na ovoj planeti. Postavljanje grupe i njezinih interesa kao najviše vrijednosti, tj. potpuno identificiranje i utapanje u grupi i njezinim motivacijama znači snižavanje čovjeka na bestijalnu razinu. Posljedica je uvijek na kraju pokolj, tj. pokušaj uništenja „onih drugih” samo zato što su „drugi”.

Ako neka grupa ne priznaje drugoj njezine vrijednosti, ako je kao manje vrijednu omalovažava i potcjenjuje, ako je nastoji dovesti u podređeni položaj, lako se događa da ova druga grupa – isto kao čovjek pojedinac – postaje neurotična, pogotovo ako joj je grupna svijest slaba, te se tako razvijaju grupni osjećaji manje vrijednosti, pokušaji kompenzacije ili natkompenzacije tih osjećaja, tj. upotrebljavaju se svi mogući naponi da se stvori uvjerenje da je grupa kudikamo bolja i vrednija od drugih. Takvo bolesno stanje razvija se rado poslije izgubljenih ratova,

zaposjedanja vlastitih područja, prodora kulture druge grupe. Mnoga apsurdna pretjerivanja važnosti i mogućnosti uloge vlastite nacionalne grupe, pogotovo u tzv. malih naroda, mogu se razumjeti iz tih motiva i mehanizama.

Kako smo ovdje nabasali na tzv. bolesnu grupu, bilo bi korisno da se ovdje makar dosta površno pozabavimo tom stranom stvari. Teškoće koje se u tom smjeru javljaju kod grupe slične su kao u pojedinca samo što je, kako rekosmo ranije, grupi kudikamo teže uočiti abnormalnost ili barem opterećenost svojega osjećanja ili ponašanja nego pojedincu, jer pojedincu grupa služi kao norma, dok je grupa samoj sebi norma, te ne prihvaća tuđe ni dobronamjerne ocjene.

Ovdje nam mnogo toga može osvijetliti pojava tzv. frustracije. Prevedena na hrvatski, riječ bi značila „izjalovljenje”. O frustraciji se može govoriti uvijek kad nam nešto ne pođe za rukom kako bismo željeli, uvijek kada se javljaju smetnje i zapreke u tijeku postizanja naših ciljeva, počevši od potreba naše animalne sfere pa sve do visokih životnih ideala. Naši su dani puni frustrirajućih situacija. Već rano ujutro kad moramo ustati počinju doživljati frustriranosti; kad nam se žuri, a moramo čekati; kad čovjek nema potrebnoga novca; kada smo očekivali hvalu za naš trud, a dobili možda samo lošu kritiku; kada smo se nespreno udarili; kada vidimo da netko drugi ima više uspjeha nego mi; kada drugi ne prihvaćaju naše razloge; kada se osjećamo progonjenima; kada je jelo loše; kada smo zaboravili neku važnu stvar itd. itd.

Frustracija nije grijeh, nego nesreća. I Krist je bio često i duboko frustriran kada su mu se farizeji suprotstavljali, nepravedno ga optuživali, kada ga ljudi nisu razumjeli ili nisu htjeli razumjeti. Frustracija također još nije bolest, ali u nekim slučajevima može dovesti do abnormalna ponašanja.

U frustriranom stanju i u frustrirajućim prilikama čovjek se ponaša na tipičan način. Te se posljedice frustracije javljaju automatski, te ih zato većinom prihvaćamo kao nešto prirodno, premda bi često bilo za čovjeka korisnije da malo razmisli o tome što čini.

Najčešća pojava jest nemir i povećana agresivnost. Sjetimo se samo što se s nama događa kad uvečer umorni ne uspijevamo odmah razriješiti vezice na cipeli. Javlja se osjećaj razočaranosti, gubimo mir koji bi bio potreban da se razriješiti zapetljani čvor, te nestrpljivo vučemo za krajeve vezice možda i svjesni da ćemo samo pogoršati stvar. Ako je predmet i nadalje „tvrdoglav”, spopada nas bijes, te trgamo ili režemo vezicu. Slično je s čovjekom koji nam stvara frustracije: postaje nam antipatičan, ljutimo se, možda i bijesimo na njega, te su nam napokon dobra bilo kakva sredstva da ga uklonimo.

Daljnja je posljedica frustracije – i ne tako rijetka – apatija. Uložili smo mnogo napora za zajedničku stvar i umjesto priznanja naišli možda samo na nerazumijevanje ili jal, te tako napuštamo svaku daljnju aktivnost sa slatko gorkim osjećajem pretrpljene nepravde odbijajući suradnju i dajući ostavke. Vrlo je česta pojava kompenzacije osjećaja frustracije fantazijom. U nemogućnosti ili nespo sobnosti da stvarno postignemo neki cilj, maštamo o tom kako smo uspjeli ili kako ćemo uspjeti, ne vodeći pri tom računa o stvarnim mogućnostima i o sve-mu što bi konkretno valjalo poduzeti da se postigne željeni cilj. Često se uslijed kompenzacije i sami ciljevi postavljaju tako visoko da se u stvarnim prilikama

ni ne mogu postići. Ta neizvedivost proizvodi daljnju frustraciju, daljnje optuživanje drugih i daljnji bijeg u fantaziju. Kadikad su i cijele grupe frustrirane. To mogu biti skupine u kojima se okupljaju ljudi koji inače između sebe nemaju nikakvih drugih veza, nego to što su svi frustrirani u istom predmetu. Ako su jasni konkretni ciljevi mogu se staviti na raspolaganje znatne količine psihičke energije u pozitivnom smislu rješavanja problema, pogotovo ako se uspije stvoriti razumno vodstvo. Ako se međutim nakupljene agresivne tendencije slijepo izivljavaju, rezultat je ponajčešće besmisleno rušenje.

U grupama koje posjeduju dugi povijesni identitet normalna je pojava da se pojedinac manje ili više identificira i s povijesnom dimenzijom grupe. No ako je povijest bila npr. mučna, tj. možda puna frustracija, jasno je da će pojedinac jedva moći izdržati tu količinu kolektivnog razočaranja a da ne nastoji na problematičan način kompenzirati svoje povijesne frustracije. Nemoguće je vrijeme povratiti u prošlost i nadoknaditi ili popraviti što u prošlosti nije uspjelo kao da se ono što se dogodilo nije dogodilo. Tako se u stanovitim grupama javlja tendencija da se kolektivne frustracije kompenziraju intenzivnim bavljenjem i uživljavanjem u neke sjajnije i bolje i često imaginarne prostore prošlosti. Pogotovo ako je riječ o području s malo dokumenata, stvarnost će se to više nadomjestiti prikladnim fantazijama. Time se, dakako, na žalost grupa odvraća od realnih i mogućih ciljeva današnjice i skore budućnosti i živi zapravo otuđena od svoje stvarnosti, što će neminovno proizvesti nove frustracije i još intenzivniji bijeg iz stvarnosti.

Koncentracija na kompenzaciju frustracije može učiniti da čovjek napokon i zaboravi koji je bio prvotni uzrok, te se napokon isključivo bavi ne rješavanjem izvornoga problema, nego mu sam osjećaj frustracije postaje problemom. Kao kad se kadikad ljudi spore oko nekih po sebi dosta nevažnih problema u susjedskim odnosima. Ako jedan od njih izgubi parnicu, postaje činjenica što je izgubio parnicu glavnim problemom, tj. takozvanim problemom časti, tako da su ljudi kadikad spremni da izgube sav svoj imetak na advokate i sudske rasprave samo da bi dobili moralnu zadovoljstinu tj. riješili se osjećaja frustracije.

Problemi nas također frustriraju, jer kadikad nisu lako rješivi. Postoji zato tendencija da se bježi od problema ili pak se nastoje „riješiti” emotivnim putem, tj. lakše je predati se porivima agresivnosti ili apatije, nego strpljivo analizirati stvarnost i učiniti ono što je moguće. Ponekad se radije fantazira kao da problema nema da se izbjegne neugodni osjećaj neprilike ili nemoći, ili pak se njegovo rješavanje prepušta nebeskim silama i tada kad bi naša dužnost bila da se trudimo oko njega. Sve su to, na žalost, manje ili više automatski potezi, tako da mnogi nisu svjesni onoga što čine.

Postoje, uz to, u našoj psihi tzv. obrambeni mehanizmi, tj. automatizmi koji nas brane od prevelike frustracije, barem za neko vrijeme. Oni čine veliko poglavlje u psihologiji, te se ovdje ne možemo podrobno njima pozabaviti. Možda će za sada dostajati pokoji primjer.

Poznata je basna o lisici i grožđu što ga lisica uza svu svoju vještinu i lukavost ne može doseći. Dakako da je frustrirana. Da bi izbjegla frustraciju, uvjerava samu sebe da nije izgubila ništa jer grožđe ionako nije zrelo. Tu je riječ o tzv. racionalni-

zaciji, tj. naknadno se pronalazi racionalno obrazloženje, kao da neuspjeh nije posljedica nemoći nego posljedica razborita ponašanja. Ili tzv. oblikovanje reakcije: kada protivničkoj strani koja je uzrok našim frustracijama pripisujemo sve zle namjere da bismo prikrili zle namjere u nama ili opravdali nepravdu koju činimo drugima jer su, navodno drugi tako zli da su to zaslužili. To je vrlo čest mehanizam u denuncijantskoj praksi. Na grupnoj razini očituje se taj mehanizam u nemogućnosti da se uvide vlastite povijesne pogreške (koje se čine i u sadašnjosti) te se sva krivnja za vlastiti položaj prebacuje na druge ili na neku zlu sudbinu. Jedan od vrlo čestih mehanizama jest potiskivanje, tj. nesvjesno odbijanje sadržaja ili uvida koji su nam neugodni, koji bi nas mogli dovesti u stanovitu duhovnu krizu. Kako stvarnost nije uvijek ugodna, događa se da se rado previdaju i važni ali neugodni problemi. A problemi su ionako to neugodniji što su teži i urgentniji. Tako se vlastiti propusti često opažaju tek kad je već prekasno da bi se nešto moglo poduzeti. Tu bi bilo dosta podsjetiti da i u Crkvi ima čitav niz gorućih problema, kojih se, međutim, nitko ne laća, ili se, dapače, sprečava njihova analiza jer ih uslijed njihove neugodnosti mnogi potiskuju, tj. problemi se automatski ne uvažavaju. Zato nije nerazumljivo da u momentima kada ih same prilike iznesu na vidjelo djeluju šokantno.

Postoji još cijeli popis takvih mehanizama. Htio bih, međutim, naglasiti da ovdje ne držim moralnu propovijed, nego upozoravam na naše psihičke strukture. Nije, naime, riječ o nekoj krivnji, nakon koje bi netko jednostavno to morao drukčije činiti ako se „obrti” ili „popravi”. Nesreća je u tome što je riječ o mehanizmima, tj. slijedu duševnih procesa koji se odvijaju mimo naše svjesne logike i htijenja. Potrebna je velika autodisciplina i stanoviti trening da se čovjek nečemu od toga može suprotstaviti. Rekao sam da je posebno teško suprotstaviti se tim animalnim reakcijama ako je njima pogođena cijela grupa. Pojedincu možemo ponekad opomenuti i, ako nema prevelikih podsvesnih otpora, možemo mu pomoći da dođe do uvida u stvar i da se oslobodi i donekle kontrolira. Grupno ponašanje, međutim, kako sam rekao, ima tendenciju da postane normom. Nadalje, u grupi čovjek prestaje biti osobno odgovoran ako se identificira s grupom, tako da se zle posljedice njegova ponašanja očituju tek kad sama grupa dođe u škripac. Za to su najbolji primjer neke grupe u prošlom ratu, kad se pojedinac znao često predati nizu ugodnih iluzija i abnormnom iracionalnom ponašanju do besmisli.

Emocije su dragocjena stvar u čovjeku. Daju nam doživljaj topline živoga. Čovjek bez emocija postaje strojem. No emocije su često neprikladne da razriješe čovjekove probleme, pogotovo danas. Neki sportski klub koji je izgubio utakmicu i doživio frustraciju ne može se latiti toljaga i odreagirati agresijom na protivniku. Valja, naprotiv, razmišljati i pronaći uzroke slabosti kako bi se u budućnosti postigla pobjeda na igralištu. U frustraciji pod pritiskom emocije često posizemo za nekom primitivnijom i većinom neuspješnom shemom ponašanja (tzv. regresija). Spomenuo sam već trganje vezica na cipeli. Ima već poodrasle djece koja na neku zabranu reaguju tako da se u bijesu bace na tlo i lamataju rukama i nogama, tj. vraćaju se načinu protesta iz najranijih godina umjesto da, prihvativši razloge starijih, tj. logiku situacije, prebace zadovoljavanje svoje potrebe za kasnije ili na kakav drugi način. I grupa, dakako, može djelovati regresivno: umjesto

da razmišlja, posize za primitivnim eksplozijama emocija koje su na djelu većinom destruktivne. Neprilika je samo u tom što su ljudi daleko osjetljiviji za emocije nego za razloge, tako da se u grupi recipročnom sugestijom daleko lakše stvara visoki nivo emotivnosti koji onemogućava trijezno razmišljanje i stvarnu procjenu prilika, tako da se i zahtjevi za trijeznim razmišljanjem često odbacuju kao izdajstvo ciljeva grupe.

Iz svega ovoga što smo do sada kazali o grupi i njezinoj psihologiji i ponašanju možemo zaključiti da postoje izvori zla i u grupnom ponašanju. Oduvijek su se u ime grupe i za grupu počinjavala i zlodjela i nasilja koja se čovjek pojedinac ne bi nikada usudio učiniti da nije imao podrški i poticaja sa strane grupe. Zlo je već i sama prekomjerna identifikacija s grupom, koja dovodi do toga da se izgubi svaka stvarna mogućnost osobnog kontakta s drugim ljudima, te se svatko gleda samo pod vidom pripadnika ili neprijatelja grupe. Tu su se već izgubile ljudske dimenzije a još više one kršćanske. Etnocentrizam, sa svojom apsolutizacijom grupe i grupnih interesa, ima smisla samo unutar evolucionističkog naturalizma i u prilikama nepoštodne međusobne borbe raznih ljudskih čopora sve do istrebljenja onoga koji je manje sposoban da preživi i da drugima nametne svoju biološku varijantu. No suvremeni je život organiziran drukčije, te zahtijeva široku suradnju najrazličitijih grupa da bi svijet kao cjelina mogao preživjeti. Moderna nacija nije lovačka grupa koja će potući i pojesti svojega susjeda kako joj ne bi otmiao lovinu, a ni primitivna agrikulturna grupa koja se mora seliti u tuđi kraj kad je iscrpla plodnost svojega tla ili polaziti u pljačkaške pohode da poveća zalihe, opskrbi se robovima ili pobije „one druge” kako bi se smanjio demografski pritisak. Danas je ljudima – barem onima koji se trude da to budu – jasno da se na ovoj planeti nema što pljačkati, nego da velikim zajedničkim naporom valja očuvati ono što se još posjeduje, i to tako da nešto ostane barem za skoriju budućnost. Tu se etnocentričko ponašanje pokazuje sve više kao nepodnošljiv grupni egoizam koji može dovesti samo do velikih katastrofa, koje je već u preobilju prouzročio u ovom stoljeću. Na žalost, kao u mnogih automatizama, mnogima nije jasna veza između subjektivno doživljena motiva i njegova naravnoga cilja. Kao što čovjeku primitivcu nije bila jasna veza između ugodnosti seksualne privlačivosti i rađanja djece, te se često ni trubadursko obožavanje „partnera” ne dovodi u vezu s mogućim budućim potomstvom, prema kojemu je po naravi stvari usmjereno, tako ni mnogi ne vide da opojno veličanje vlastite grupe i njezinih totema na kraju manje ili više neminovno dovodi do klanja. Dokaza ima na pretek, pogotovo iz novije povijesti. Dakako da se čovjek može opredijeliti i za klanje, samo što današnja elektronika još nije toliko uznapredovala da bi oružje masovnog razaranja moglo točno razlikovati tko pripada našoj grupi a tko onoj drugoj.

Može li Crkva danas služiti čovjeku u njegovim grupnim problemima?

Što bi Crkva mogla?

Crkva, s jedne strane, najviše riječ Božju, a u Evanđelju posjedujemo nekoliko sudbonosnih Kristovih načela koja se odnose na grupno ponašanje i koja upravo u današnje vrijeme postaju urgentno aktualna. S druge strane, Crkva je i sama grupa, te će za njezino djelovanje kao grupe (ne, dakle, samo pojedinih kršćana) biti od presudne važnosti drži li se sama tih Kristovih načela ili pak svoju

božansku misiju upotrebljava samo kao opravdanje da bi mogla uspješnije djelovati istim mehanizmima kao i sve ostale grupe.

Što se tiče prve točke htio bih upozoriti da postoji veliki nedostatak u našem propovijedanju. Austrijski katolički sociolog A. M. Knoll u svojoj knjižici *Katholische Kirche und scholastisches Naturrecht*⁴ donosi pomalo neugodnu tvrdnju, u kojoj, međutim, ima i dosta istine, kao npr. ova: budući da Crkvu predvodi kler i da je prva zadaća klera dušobrižništvo, to postoji naravna tendencija da se Crkva prilagodi i pomiri sa svim društvenim prilikama i neprilikama sve dok joj je donekle osigurano dušobrižništvo. Problemi dušobrižništva postaju tako grupni problemi klera i grupa u kleru, te se tako više ne sastoje samo iz duševnih ili duhovnih problema vjernika. Tako se s jedne strane previdaju i zanemaruju opći ljudski problemi koji nadilaze neposredni dušobrižnički interes, tj. grupne interese klera, dok s druge strane automatski rastu grupe unutar Crkve sa svim svojim problematičnim naravnim mehanizmima, koji se u ovom slučaju često prekrivaju i opravdavaju „višim” interesima. Bilo bi, dakle, neophodno potrebno da se svakako više pažnje posveti i u katezezi i u propovijedanju problemima grupnoga ponašanja. Ako postoji neka individualna askeza, morale bi bezuvjetno postojati i one grupne. Ako toga nema – a nije ga na žalost gotovo nikad ni bilo – imat ćemo u Crkvi uvijek grupa koje se ponekad ponašaju kao primitivan čopor – ne udarajući, dakako, toljagama, premda je u povijesti bilo i toga, ali zato ne manje ubitačnim sredstvima – racionalizirajući pritom to svoje animalno ponašanje uvijek nekim svetim interesima Crkve, tj. zapravo svoje grupe koju poistovjećuju s Crkvom pripisujući pravovjerje jedino sebi a nijekajući ga svakomu koji im se u čemu suprotstavi. Samo bismo se morali zapitati prema Kristovoj riječi u čemu se tu takva grupa razlikuje od onoga što inače čine „pogani i neznabošci”?

Kristov zakon ljubavi i prema neprijatelju donosi jedan temeljan zahtjev i zakon što se tiče grupe. Po naravi stvari – tako smo psihološki sazdana – ne možemo ljubiti nekoga koji na neki način ne pripada našoj grupi. Zato zahtjev da se ljubi neprijatelj – najbolje je to i vrlo radikalno izraženo u paraboli o milosrdnom Samarijancu – uključuje zahtjev da se ne predamo našim grupnim automatizmima ni pod kojim „uzvišenim” motivima. Ti mehanizmi nisu takvi da bi im se čovjek smio jednostavno predati, koliko god im ciljevi konkretno izgledali plemeniti ili uzvišeni. Ono što Krist zapravo zahtijeva jest to da se kršćanin ne smije nikada *utopiti* u svojoj grupi, pa bila to i sama Crkva, jer će time samo izopačiti Crkvu i sniziti je na razinu čopora. Apsolutiziranje interesa Crkve kao grupe doводи neminovno do inkvizicije i spaljivanja vještica. Crkvena je doktrina, kako rekosmo, da Bog stvara svaku pojedinu dušu, tj. čovjek nije samo dio grupne, bilo narodne bilo crkvene duše, nego je biće koje se nikada ne može posvema „svrstati”, pa ga i ne smijemo nikada promatrati samo kao pripadnika neke grupe. Njegova savjest koja izražava njegovu osobnu slobodu i odgovornost, koju mu nitko ne može oduzeti niti je sam može nekome prepustiti, ne smije se utopiti ni u kakvoj etničkoj ili „crkvenoj” savjesti. (Savjest, dakako, nije neki individual-

---

4 Neuwied-Berlin 1968.

ni osjećaj, nego osobni sud razuma.) Zahtjev da se ljubi neprijatelj moguće je provesti tek tako da se svi ljudi smatraju pripadnicima „naše grupe”, tj. našima. Napokon je Krist za sve umro i svi su djeca Božja. Crkva zato ne smije biti neka zatvorena grupa koja se ponaša „po naravi stvari”, te se stoga ne može dobro uspoređivati s drugim grupama. Ona je grupa svoje vrste, već otprve otvorena prema svima, a njezin je „grupni interes” to da služi čovjeku a nikako da ga instrumentalizira u svrhu jačanja svoje grupne moći, možda samoga pustoga broja svojih pripadnika. Njezina bi zadaća morala biti mijenjati grupne mehanizme dokle je to moguće, a ne služiti se njima da se sama ili brani ili nameće drugima kao grupa. Na žalost ti su aspekti Evanđelja i njihove implikacije jedva kome došli do svijesti, što, uostalom, nije ni čudno kad „normalno” i ne prihvaćamo grupno ponašanje kao nešto problematično. Ako ima problema, onda su to uvijek racionalizacije toga ponašanja, tj. ne pita se nikada smije li grupa ugnjetavati pojedinca, mrziti „one druge”, „braniti se” ubijajući i ugnjetavajući, nego se pitanje odnosi na to čime se takva ponašanja mogu opravdati. U Evanđelju pak nije u pitanju opravdanje za ponašanje, nego samo ponašanje.

Daljnja je teškoća što crkvena grupna svijest u kršćana nije baš vrlo velika. Druge grupne raspodjele kudikamo su jače, tako da se kršćanstvo ili katolicitet često uzimaju, i to u dosta posebnom smislu, samo kao pojačanje neke druge grupne svijesti. Neshvatljivo je inače kako su kršćani, raspodijeljeni po protivničkim nacionalnim armijama, mogli tako lako, kadikad i s oduševljenjem i mržnjom, pucati po drugim kršćanima. Vrlo često se apelira na pojedinca da bude vjeran Crkvi, ili Kristu, ili tradicionalnim vrijednostima, ili domovini, te se tako nastoji pojačati svijest kršćanske grupe a da se pritom ništa ne kaže, ili se dapače pušta da se krivo shvati tko zapravo po Kristovoj volji pripada takvoj grupi i kakve su joj izričito navedene dužnosti prema ljudima drugih grupa. Intenzivnost grupnog osjećaja nikako ne jamči njegovo ispravno aktiviranje. Dok se od pojedinca u korist grupe uvijek zahtijeva žrtva i odricanje, te je takvih slavni žrtava doista i bilo, nepoznato mi je da je ikada neka grupa kao takva žrtvovala neke svoje važne interese za neku drugu ili pak, još manje, za nekog pojedinca. Čini se – možda pretjerujem – kao da je grupa neka posebna životinja koja nije pokrštena do dana današnjega.

Daljnja bi pomoć bila sa strane Evanđelja kad bismo više pripazili na Kristovu riječ o suđenju i kategoriziranju čovjeka (Lk 6, 37). Na žalost nismo u mogućnosti da mnoge ljude poznajemo detaljnije kao osobe sa svom širinom njihova nutarnjeg pejzaža. Zato se većinom služimo kategorizacijom, tj. misleći i govoreći o nekom čovjeku uzimamo ga manje ili više samo kao pripadnika neke grupe ili pak neke kategorije. Na žalost smo uslijed prilika ili pak odgojem – pogotovo kad postoji snažna identifikacija s nekom grupom – čak i nesposobni da drugoga čovjeka zamislimo kao osobu, nešto što je vrijedno i bez grupne etikete, te nismo sposobni da dođemo u osobni dodir s njime. Tada je jasno da se prema njemu odnosimo još samo kao prema materijalu nekih grupnih interesa, pa makar oni bili i crkveni.

U tom smislu bi valjalo pripaziti i na smisao Kristove riječi o služenju. Danas ima malo ljudi koji su toliko osobno moćni da bi sebi mogli priuštiti da ugnjeta-

vaju druge na svoj osoban račun. Grupa omogućava vlast, te se ta vlast većinom, i to pogotovo kada prelazi svoje zakonite granice i svrhu, legitimira interesima grupe. Služenje o kojemu, naprotiv, govori Krist uvijek je služenje konkretnomu čovjeku. Krist ne pere noge Crkvi kao ustanovi, nego svakom pojedinom apostolu, te zauzvrat i od njih traži to da jedan drugomu peru noge. Ako je već svaki pojedini čovjek Kristu bio toliko važan da je središnja kršćanska dogma da je za nj i umro, onda bi i služenje moralo najprije uočiti toga pojedinca u njegovoj cjelini kakvi god inače bili zahtjevi organizacije. Crkva kao grupa a ni njezina vlast, ponavljam, ne mogu raditi ono isto „što čine i pogani”. Bila bi velika i plemenita zadaća Crkve da svojim propovijedanjem i djelovanjem uči ljude kako da uoče drugoga čovjeka u njegovoj cjelini i posebnosti i pomognu mu u njegovim nevoljama koje su danas velike.

Crkva bi, dakle, mogla vrlo mnogo. U tom smislu govore i razni crkveni dokumenti, deklaracije crkvene vlasti i stanovite konkretne inicijative. U GS stoji: „Crkva, nadalje, priznaje što god ima dobroga u suvremenom društvenom dinamizmu: napose razvoj prema jedinstvu, proces zdrave socijalizacije i građanskog i ekonomskog udruživanja. Promicanje jedinstva povezano je s najdubljom misijom Crkve, budući da je ona 'u Kristu kao sakrament ili znak i sredstvo najužeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva svega čovječanstva'. Tako Crkva pokazuje svijetu da pravo vidljivo socijalno jedinstvo izvire iz jedinstva duša i srdaca, to jest iz one vjere i ljubavi na kojima je, u Duhu Svetomu, njezino jedinstvo nerazrješivo sazđano. Snaga, naime, koju Crkva može unijeti u današnje ljudsko društvo jest ona vjera i ljubav koje se oživotvoruju, a ne u nekom izvanjskom gospodstvu koje bi se vršilo čisto ljudskim sredstvima... Crkva po svojem poslanju i po svojoj naravi nije vezana ni uz koji posebni oblik ljudske kulture, niti uz bilo koji politički, ekonomski ili društveni sistem. I zato baš ona može biti, uslijed te svoje univerzalnosti, vrlo uska veza među različitim ljudskim zajednicama i državama, samo ako se one pouzdaju u nju i ako joj stvarno priznaju istinsku slobodu da može izvršavati to svoje poslanje. Stoga Crkva opominje svoje sinove, pa i sve ljude, da u tom obiteljskom duhu sinova Božjih prevladaju sve razdore među narodima i rasama te da iznutra daju čvrstoću legitimnim ljudskim udruženjima (42).

Tekst je dosta jasan, tako da je suvišan komentar. Jedino bih htio naglasiti da prema tomu tekstu sigurno nisu u duhu Koncila i da mu se protive sva nastojanja i oblici pastoralnog rada koji udaljuju ljude i ljudske grupe jedne od drugih umjesto da ih zbližavaju, pogotovo u današnje kritično vrijeme.

I mnoga grupna frustracija, kao i osobne, mogle bi se prebroditi ili im se smanjiti posljedice kad bi kršćani doista shvatili da su već spašeni milošću Božjom, te da ne trebaju više biti toliko zabrinuti za se, nego se mogu više zalagati za dobro svih. Ako pak se iz stanovitih relativnih vrijednosti, prolaznih vrijednosti – tu valja ubrojiti i neke grupne pretenzije – učine apsolutne vrijednosti, tj. takve vrijednosti bez kojih nečiji život više nema smisla, a one ipak prolaze, to se frustracija na tom mjestu može pokazati kobnom i proizvesti opasna bolesna stanja. Vidi drugi svjetski rat.

Ako sada, nasuprot onomu što bi Crkva mogla, zapitamo što zapravo kao grupa može pomoći čovjekovim grupnim problemima, onda na žalost moramo reći da

može vrlo malo. Crkva, naime, nije samo papa, ni biskupi a ni kler, nego svi vjernici. Ako Crkvu gledamo s te strane, onda — prema onomu što se svakoga dana događa i manifestira — treba priznati da članovi Crkve podliježu isto tako grupnim nepodopštinama i da se tu još ništa odlučno nije dogodilo. Dosta je upozoriti na neprestane kavgge, podjele, mržnje, podvale i smicalice u našoj Crkvi, tako da grupni život često nije ništa bolji nego na kokošjem dvorištu. Opravdano je, međutim, pitanje kako će Crkva išta moći pomoći svijetu u njegovim grupnim problemima — koji su danas najurgentniji — kad ne može pomoći ni samoj sebi.

Znam da je ta konstatacija sposobna da samo poveća našu frustraciju, koja je dosta velika, i razne oblike agresivnosti koji iz nje proizlaze. Zato bih, uz razmatranja o grupnoj strukturi i njezinim mehanizmima, posebno preporučio svima — što ne bi smjelo biti tako teško — da ne proizvodimo jedni drugima nepotrebnih frustracija, da shvatimo da ne ovisi sve o tuđoj slobodnoj volji, koju, mislimo, možemo opteretiti kako nam se sviđa, te da pomognemo jedan drugomu nositi terete, a ne da ih nepotrebno povećavamo. Danas su velike duševne energije vezane našim nutarnjim kavgama i neraspoloženjima; jedno kršćanskije, evandeoskije gledanje na čovjeka i na ono što se može ili ne može pomoglo bi da se čovjek oslobodi i ohrabri, te da ponese dio zajedničkog tereta a ne da se neprestano mora bojati i braniti od naših nasrtaja te napokon posumnjati nije li Crkva ipak samo licemjerna borba za vlast, prestiž i ekonomsku dobit.

A vremena, čini se, nema na pretek. Karl-Heinz Weger u svojem članku *Die verdrängte Frage nach Gott*⁵ konstatira kako pitanje o Bogu postaje ljudima sve više indiferentno. Ljudi sve manje vjeruju riječima i ideologijama. Čini se kao da je svijet daskama zabijen i da nema nikakvih svijetlih vidika. Ljudi vjeruju još samo onomu što im se u ovom komešanju i brzim promjenama opipljivo pruža iz dana u dan. Tako se neće vjerovati ni Crkvi ako ne donese nešto opipljivo iz dana u dan. Krist je ustanovio svoju Crkvu i dao joj neke zapovijedi i naložio da propovijeda narodima. Tu nije riječ samo o nekom sjećanju na formule i stavke koje se drugima što vjernije izriču, nego o nekim oblicima života. Kako će ih netko prihvatiti kao rješenje svojih briga, ako ih ni sami kršćani nisu upotrebljavali i ne upotrebljavaju kao rješenje svojih briga? Nije li ono što Krist zahtijeva za grupu utopija koja se samo lijepo sluša? Kako ćemo to znati ako je nitko nikada nije pokušao ostvariti? U Crkvi ima svetaca i grešnika. To je statistički pošteno rečeno, i valja se ravnati prema svecima a ne prema grešnicima. Ali ovdje nije u pitanju svetost pojedinca, nego ponašanje grupe i Crkve kao grupe. Ponašaju li se kršćanske grupe kršćanski međusobno i u odnosu prema drugim grupama i njihovim pojedincima? Nekada smo svečano protiv „drugih” vodili ratove i spaljivali ih na lomači. Je li to danas prestalo samo zato što nemamo više vojske i što nam *brachium saeculare* više ne dopušta lomače?

Vratimo se na pitanje o Bogu. Mislim da je danas jedini mogući način evangelizacije da ti „drugi” njegovu prisutnost opipljivo osjete živući među kršćanima, i to tako da mogu reći da je među takvim ljudima dobro živjeti i da s njima ima

---

5 *Stimmen der Zeit* 105 (1980) 32–44.

smisla živjeti. No ako se stvar formulira tako izazovno, sigurno ćemo se naći u škripcu da smo upravo kao grupa u tomu toliko siromašni, jer često nije lijepo ni nama samima od nas samih, a kako će drugima!

Siromaštvo je uvijek briga oko toga da se premalo posjeduje. I kad bismo se uspjeli malo više osloboditi naših briga za grupna postojanja i razvrstavanja koja nam nameću naši grupni mehanizmi, možda bismo bili više raspoloživi za stvarne potrebe drugoga čovjeka i za njegove tjeskobe, uključivši ovdje i njegove grupne probleme, jer bismo tada znali kako se to radi.

ZUSAMMENFASSUNG

Kirche und der Gruppenmensch

Innerhalb des Rahmenthemas „Kann die Kirche heute dem Menschen dienen? “ wird die Dynamik (Mechanik) des Gruppenverhaltens untersucht, die gefährlichen Mängel dieser meist unbewusster Verhaltensweisen in Hinsicht auf die Bewältigung heutiger Welt- und Kirchenprobleme aufgezeigt. Dabei werden besonders der Ethnozentrismus und verschiedene Arten der Gruppenfrustration mit ihren Folgen und den entsprechenden Kompensationsmechanismen untersucht und dargelegt. Da es sich um primitive, animalische – obwohl vom naturalistischen Standpunkt sinnvolle – Verhaltensweisen handelt, wird in der heutigen Lage (enormer technischer Fortschritt auch der Zerstörungsmittel und die immer grössere Lebensabhängigkeit einzelner ethnischer und kultureller Gruppen voneinander) ihre Unzulänglichkeit offenbar.

Die Lehre Christi von der Liebe auch zu den Feinden verlangt ein neues Gruppenbewusstsein, d. h. alle Menschen sind „unser“. Sein Gebot über das Nichturteilen und Dienen verlangt, dass der Mensch als Person und nicht bloss als Gruppeneinheit angegangen wird.

Christen als Gruppen, auch die Kirche als Gruppe, können dem heutigen Menschen in seinen Gruppenproblemen nur dann dienen, wenn sie auch in ihrem Verhalten als Gruppe nicht bloss das tun, was sonst auch „die Heiden“ tun.